

Рецензия

от проф. дсн Валентина Миленкова

за дисертационния труд **„Образование, бизнес и държава в тяхното триизмерно взаимодействие”**

представен от Гергина Георгиева Шипочка за присъждане на образователно-научната степен „доктор по Социология”

Научен ръководител: доц.д-р Жеко Кьосев

I. Общо представяне на дисертационния труд

Актуалността на представения дисертационен труд се определя от динамичните социални явления в условията на глобализация, свързани с процесите на развитие на бизнеса и образованието. Многозмерността на ситуацията се съотнася с разнородната съвкупност от фактори, които обуславят неравномерното развитие на държавите и регионите, което дава отражение върху всички страни на социалния живот.

Настоящият дисертационен труд представлява един опит да се осмисли в теоретичен и практически план темата за единството на политиките на национално ниво, с процесите, протичащи в образованието и икономиката; да се оценят характеристиките на протичащите процеси в ракурса на променящите се реалности и практики. Комплексността на този проблем се детерминира от сложните последици за общностите, държавата и индивидите, които са свързани с недостатъчните нива на включване на индивидите в образователните структури, с тяхното нееднородно участие на пазара на труда, с проблемите, несигурността на работата и социалната устойчивост.

В този контекст, се отстоява идеята за преосмисляне на съществуващите модели на национални политики в образованието и бизнеса, като именно тук се открива и специфичната изследователска ниша: да се приложи социологическият подход към намирането на работещ модел на комплексно допълване между държавно участие, образование и бизнес в национален контекст

Дисертацията е с обем 199 страници, с основен текст – 169 стр., и в структурно отношение включва четири глави, увод и заключение, приложение и

използвана литература, състояща се от 115 източника - като 82 са на български език, 27 на английски и 6 на руски език.

Обект на дисертацията са образованието и бизнесът, нейният *предмет* са предизвикателствата, които бързият ход на технологиите, възникващи в хода на икономическото развитие.

Теза на дисертационния труд е, че диалогът между образованието и пазара на труда е предпоставка за по-добра реализация и качествен живот.

Цел на дисертационния труд е да се очертае единството на образованието и бизнеса, допълвани от ролята на държавата и нейното място.

Формулирани са задачите на дисертацията, които напълно кореспондират на целта, както и изследователската теза.

Използваната методология съчетава теоретичен и емпиричен подход към изследваната социална реалност, допълнени от задълбочена рефлексия на динамиката на социално-историческа ситуация.

В хода на дисертацията се използват методите: анализ на документи – публикации, доклади, статистически данни, документи от институционален характер, предходни емпирични изследвания. Анализирани са закони и стратегии, имащи отношение към темата.

В проведената теренна работа са използвани следните методи: пряка индивидуална анкета с работещи и работодатели; дълбочинно интервю с работодатели, за да се установят условията и възможностите за стартиране и развитие на бизнес в национални условия.

Дисертацията се разгръща в интердисциплинарната рамка на теоретичните полета на социология на образованието, икономическа социология, икономикс, политически науки, нормативна уредба и политическа практика.

Всяка от отделните глави в дисертационния труд съдържа различен брой параграфи, като в края на всяка глава са направени съответните изводи.

В глава първа на дисертационния труд са разгледани различни концепции за образованието и неговата социална значимост. Проследяват се някои от основните теоретични подходи, използвани при изследване на функциите на образователната система. Показва се връзката между образование и заетост, както и необходимостта от активни политики за образование и обуечение. Проследяват се основни теми и проблеми, които намират място в изследванията на образованието и пазара на труда. Акцентира се на обстоятелството, че експанзията на висшето образование не е

задължително свързана с неговата демократизация и неравенства по отношение на социално-икономическите характеристики на студентите. Показват се индикаторите на човешкия капитал, които се отнасят до образователните постижения на индивидуално и макро ниво. Констатира се, че все повече младежи с висше образование заемат позиции, които не изискват висше образование (вертикално несъответствие) или позиции, неотговарящи на завършената им специалност (хоризонтално несъответствие).

На основата на разгледаните теории се прави извода, че образованието е от съществено значение за индивидите и обществото. Инвестирайки в образованието се подобряват знанията и уменията. Специално място се отделя на информационната икономика, която акцентира на информационните отношения и синтезира техни аспекти в условията на пазар и държавно регулиране. В тази връзка се поставя акцент на дигитализацията, която е ключовата характеристика на четвъртата индустриална революция, наречена още Индустрия 4.0. Посочени са предизвикателства, които тя поставя пред обществото: сътресението на пазара и масовата преквалификация, благодарение на автоматизацията и дигитализирането. Индустрия 4.0. променя цялостния облик на живота и обществото, поставя нови изисквания пред образованието, която изисква модернизиране.

Направеният анализ в първа глава служи за отправна точка, посочвайки различни теми и от глобалното общество, развиващо се паралелно променящо своите институции, мрежи и дейности.

Втора глава на дисертацията изследва образованието в български условия. Посочват се различни проблеми, пред които е изправено образованието; и един от съществените е – финансирането, което се отразява на ниските стандарти на училищата, потвърдени от резултатите на PISA от 2015 и 2018 г. На основата на изследването на PISA се извеждат две ключови констатации: висок дял на учениците с резултат под критичния и нисък дял на учениците с висок резултат. Показател за доброто развитие на образователната система е с колко намалява делът на учениците, които не успяват да достигнат критичния праг. Освен това констатира, че видът на училищната подготовка е в пряка връзка с резултатите на учениците. Показана е тенденцията, че различното качество на образованието се превръща в предпоставка за голяма разлика в резултатите на отделните ученици. Като цяло се прави изводът, че високите постижения и равенството не са взаимно изключващи се характеристики на образователните системи.

В направения анализ се извежда тенденцията за намаляване на интереса към професионалното образование; това води до намаляване качеството на образованието и недостиг на специалисти. Във връзка с професионалното образование МОН провежда целенасочено изследване, за да установи ефективността на професионалните училища и гимназии, както и нивата на удовлетвореност и мотивация за учене на учениците. Получените резултати показват сериозни пропуски и дефицити в професионалното обучение и подготовка, които създават лош обществен имидж и нежелание на учениците да се насочват към професионалното образование. В същото време държавата продължава да търси начини, чрез които да повиши интереса към професиите и да въведе добрите примери за професионална подготовка. В тази посока пример представлява «дуалното обучение» и опитите за неговото въвеждане в образователната система. Дуалното обучение се е наложило като успешен механизъм за подготовка на млади квалифицирани специалисти, които от училището влизат на пазара на труда и допринасят за растежа на икономиката.

Представени са и редица проблеми свързани с висшето образование, най-вече неефективност в управлението на финансовите и човешките ресурси. Сериозна слабост е наличието на необвързаност между политиките и програмите на висшето образование и пазара на труда, както и неефективност на знанията и уменията. В голяма степен качеството на образованието е свързано и с улесненият достъп до висше образование, което се превръща в предпоставка за ежегодна битка за студенти; което води до «произвеждане» на кадри, завършили специалности без практическа реализация, както и до прекомерното натрупване в определени специалности, чиито кадри в излишък. В тази връзка е важно да се подчертае ролята на иновациите в обучението, което създава проблеми с остарели методи на преподаване и липса на нетрадиционно мислене у преподавателите. Изведените проблеми представляват сериозна база за продължителна и задълбочена аналитична практика, включваща както визиране на добрите примери от чужди образователни системи, така и търсене на отговори в историята на българското образование и особено, опирайки се на мненията и ефективността на експертите.

В трета глава се представят спецификите на бизнессредата в български условия. Всъщност тази глава показва връзката между образование и икономика и начина, по който се поддържа континуалността. Специално внимание е отделено на стартирането на бизнес и развитието на малкия и среден бизнес, които са гръбнак на икономиката. Докторантката посочва, че важна предпоставка за стартиране на бизнес е

намаляването на регулаторните режими и административната тежест. Представени са резултати от изследвания, които показват, че в български условия това не се случва и устойчиво се налага среда на свръхрегулация. В анализа се извежда и още една слабост – не се спазва принципа за защита на конкуренцията: едни стопански субекти се поставят в по-благоприятно положение от други, без да са необходими или обосновани конкурентни предимства.

Докторантката подчертава, че непрекъснато променящата се и противоречаща си нормативна уредба и създаването на многобройни регулаторни режими пречат не само на бизнеса, но и на самата администрация в планирането на дейностите и бюджетите, създавайки несигурност у предприемачите. Недостатъчната компетентност на служителите и липса на мотивация поради ниското заплащане, води до ниско качество на работата и е предпоставка за корупция.

Според Шипочка подобряването на административната тежест може да се разреши чрез създаване на ясна и ефективна институционална рамка с постоянен характер, създаване на публично достъпни, стандартизирани и еднакви процедури, актуален регистър на режимите, опростяване на законодателството, разработване и внедряване на електронно управление, което показва, че публичните институции са по-отговорни, ефективни и прозрачни. Посочените изводи се потвърждават и от решенията на различни авторитетни европейски структури, като се изтъква, че съществен недостатък са административните процеси и електронното правителство. Всички тези моменти, свързани със спада на общата оценка на България, я определят като среда с влошен бизнес климат, което създава предпоставки за сива икономика и корупция.

В **четвърта глава** се представят резултати от авторско изследване, чрез метода на индивидуалната анкета на принципа на „отзовалите се“ с 50 работещи, които оценяват образователната система и тяхната реализация. Проведено и интервю с с трима представители на различни бизнес сектори, които посочват пречки и проблеми в бизнеса. На основата на получените резултати са направени съответните изводи. Анкетното проучване доказва връзката между образование и реализация; респондентите изтъкват наличието на слабости в образователната система, но образованието е предпоставка за по-добър живот и формиране на различни качества и умения, които са важни за индивидите. Онова, което най-голяма степен определя развитието в личен план е неговата мотивация и субективните му качества, много по-

малко значение имат структурните характеристики, свързани със системата, които и често пъти са недостатъчно развити.

Интервютата с представители на бизнеса потвърждават изводите и направения в дисертацията анализ – административна тежест и корупция. Другият проблем, който се посочва е липсата на кадри и на мотивация.

Посочени са резултати и от други изследвания, които потвърждават основните изводи на дисертацията.

В заключението на дисертационния труд се прави обобщение на основните проблеми, изведени в анализа, като специално се подчертава, че електронното управление е едно от важните решения, както и развитието на дигитализацията и дигиталната култура на индивидите от различни възрасти и професии.

II. Оценка на дисертационния труд

Сериозно достойнство на дисертацията е систематизацията на различни концепции, които представляват социологическо осмисляне на темите на качеството на образованието и неговите специфики, развитието на бизнеса и създаване на благоприятна бизнес среда, развитие на Икономика 4.0, в която един от основните акценти е развитието на дигитализацията и дигиталните умения на индивидите.

Достойнства на дисертационния труд са също:

- актуалност на темата и нейното представяне в дисертацията;
- добре организирана структура на изложението;
- изразено авторско присъствие;
- разнообразни виждания и изложени тези;
- емпиричен материал, кореспондиращ на теоретичните концепции;
- фокусираност на текста и направени обобщения;
- изявен приложен характер.

Смятам, че реализираната от дисертантката емпирична работа и методическа прецизност е добра база за направените разсъждения и обобщения.

Приемам направената **самооценка** на научните и научно-приложните приноси в дисертационния труд.

Посочени са 7 публикации, които са по темата на дисертационния труд – две от публикациите са приети за печат.

Лични впечатления

Познавам Гергина Шипочка още като студентка в специалност Социология, а впоследствие и като докторант в катедра Социология при ЮЗУ "Неофит Рилски". Имам отлични впечатления от нея като амбициозен, добросъвестен и отговорен млад изследовател; като трудолюбив и дисциплиниран докторант, отличаващ се с коректност и отговорност.

Тя е вземала участие като член на проекти, реализирани от Лабораторията по Социология при катедра Социология на ЮЗУ.

III. Заключение

Смятам, че дисертационният труд **„Образование, бизнес и държава в тяхното триизмерно взаимодействие”**, представен от редовен докторант Гергина Шипочка е един интердисциплинарен труд, който със своето изпълнение бележи сериозни резултати.

На това основание препоръчвам да се присъди образователно-научната степен «доктор по социология» на Гергина Георгиева Шипочка.

2.03. 2020г.

Гр. Благоевград

Проф. дсн Валентина Миленкова